

ΓΡΑΜΜΑΤΑ @ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ @ ΤΕΧΝΕΣ @ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΓΝΗΣΙΑ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

@

ΤΕΥΧΟΣ 14 - ΜΑΙΟΣ 2010

Αφιέρωμα
Καρδιτουίτες εν Βόρῳ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΕΚΠΙΟΛ)
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ @ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ @ ΤΕΧΝΕΣ @ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΓΝΗΣΙΑ

Εξαμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Κοινωνικής Παρέμβασης και Πολιτισμού (ΕΚΠΟΛ)

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ = ΣΠΕΤΗΜΕΣ = ΤΕΧΝΕΣ = ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΓΝΗΣΙΑ

Εξαμηνιαίο έκδοση της Εταιρείας Κοινωνικής Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΚΠΟΛ)

Τεύχος 14 - Μάιος 2010

Υπεύθυνος έκδοσης

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόεδρος ΕΚΠΟΛ

Επιμελητής - συντονιστής έκδοσης

ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΑΠΗΣ

Σύμβουλος καλλιτεχνικής επιμέλειας

ΚΙΚΗ ΔΑΝΙΗΛΙΔΟΥ

Συντακτική Επιτροπή

ΚΙΚΗ ΔΑΝΙΗΛΙΔΟΥ

ΓΩΡΓΟΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΑΝΩ ΤΑΝΑΓΙΑ - ΓΙΩΤΑ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΤΣΙΜΠΛΟΥΛΗΣ

Φιλολογική επιμέλεια - Διορθώσεις

ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΑΠΗΣ

Συνεργασίες - επιστολές

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ - Διότης ΕΚΠΟΛ

Συνδρομές

ΜΑΡΩ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ - Γραμματέας ΕΚΠΟΛ

ΕΚΠΟΛ, Αντωνοπούλου 181

τ.κ. 38221, Βόλος

Τηλ./Fax. 24210/71950, 71951

e-mail: ekpoi@hol.gr

Τιμή τεύχους: 8 ευρώ

Ετήσια συνδρομή

Εσωτερικό: 15 ευρώ

Οργανισμοί - Εταιρείες - Επιχειρήσεις: 20 ευρώ

Ευρώπη: 20 ευρώ

Άλλες χώρες: 20 ευρώ

Κεντρική διάθεση - Διανομή

ΕΚΠΟΛ

Δημιουργικό - Εκτύπωση

ΠΑΛΜΟΣ

Τουρούζια 10, Πεδίο Άρεως, Βόλος

τηλ.: 24210/66366

Βιβλιοδεσία - Συσκευασία τευχών

Σ. ΓΙΑΝΝΙΚΟΣ

ISSN: 1109-9003

Οι συγγραφείς των δημοσιευμένων άρθρων και μελετών είναι υπεύθυνοι για τις απόψεις που εκφράζουν. Η σύνταξη διατηρεί το δικαίωμα να επιφέρει φραστικές μεταβολές στα δημοσιευμένα κείμενα.

- Στο εξώφυλλο απεικονίζεται αγνά ο χάρτης της Μαγνησίας του Ανθήμου Γαζή και η «Αργώ» σε χαρακτικό του Άγγελου Μπάσση.
- Στα οπισθόφυλλα νόμισμα του Κοινού των Μαγνητών.

Νομάρχης Μαγνησίας
ΠΑΠΑΤΟΛΙΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Δ.Σ. της ΕΚΠΟΛ

Πρόεδρος
ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΔΟΣ ΒΑΓΓΕΛΗΣ

Αντιπρόεδρος
ΦΩΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

Μέλη
ΔΑΝΙΗΛΙΔΟΥ ΚΙΚΗ
ΒΕΑΡΧΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΕΦΗ
ΚΑΡΔΑΣΗ ΜΑΡΑ
ΚΑΤΣΙΦΟΥ ΜΑΡΙΛΕΝΑ
ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ ΦΩΤΕΙΝΗ
ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΤΑΝΑΓΙΑ-ΓΙΩΤΑ ΘΕΑΝΩ
ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ ΝΕΟΚΛΙΑ (ΝΕΛΗ)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Με δυο λόγια ...6

Βαγγέλης Ζαχαρόπουλος, Το αφιέρωμά μας στους Καρδίτσιώτες του Βόλου ...7

ΚΑΡΔΙΤΣΙΩΤΕΣ ΕΝ ΒΟΛΩ

Απόστολος Παπατόλιας, Νομάρχης Μαγνησίας, Χαιρετισμός ...9

Ευριπίδης Καφαντάρης, πρώην Νομάρχης Μαγνησίας, Χαιρετισμός ...11

Βασίλης Μπρακατσούλας, πρώην Νομάρχης Μαγνησίας, Χαιρετισμός ...12

Γεώργιος Διδάγγελος, πρώην Νομάρχης Μαγνησίας, Χαιρετισμός ...13

Παναγιώτης Νάνος, Αγραφιώτες εργάτες στο Βόλο και στο Πήλιο ...14

Κ. Λ., Ένας «Καρυϊσκιάκης» στο Βόλο ...18

Χρυσούλης Λαμπέρης, Ιστορικό και δραστηριότητες της Λέσχης Καρδίτσιωτών Μαγνησίας ...20

Χρ. Μηλίτσος, Ηλ. Σταμογιώργος - Ηλ. Νασιάκος, Δημ. Αντωνίου, Μαρτυρολόγιοι,

Μορφοβουνιώτες και Κερασιώτες απόδημοι στο Βόλο ...22

Κων/νος Μαυρομάτης, Καναλιώτες της Καρδίτσας μέτοχοι στο Βόλο ...29

Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Φαναριώτες του Βόλου ...39

Εύη Σταφυλά, Οι εν Βόλω Σοφραδίτες ...42

Κ. Λ., Οι Αργιθεάτες της Μαγνησίας ...47

Κων/νος Σουλιώτης, Κληρικοί από τα χωριά της Καρδίτσας στη Μαγνησία ...54

Επιμελητής ΜΑΓΝΗΣΙΑΞ, Συμπληρωματικό επίμετρο με επώνυμους Καρδίτσιώτες του Βόλου ...57

ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Κώστας Δ. Πατρίκος, Αγγελάκης Χατζηλεμονής· ο Τρικεριώτης Φιλικός κι αγωνιστής του '21 ...69

Κώστας Γκουντάρας, Ιωάννης Δροσόπουλος· ο Αλμυριώτης ευπατριδής, τεχνοκράτης και πολιτικός ...74

Γιώργος Διονυσίου, Ο Αγγισιλιτής ζωγράφος Σταύρος Παπαπαναγιώτου (1885 - 1955) ...80

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΟΙΗΣΗ

Ευάγγελος (Άγγελος) Κάδουρας, Επτά θανάσιμα αμαρτήματα ...84

Χαρούλα Φράγκου, Το αλισβερίσι (Μια κότα για μια γάτα) ...86

Ιάσων Ευαγγέλου, Κηδεία και Μνημόσυνο ...89

Καίτη Μαλαμάκη - Τσακανίκα, Ο Γάκης και η Πολωνέζα ...90

Μιχάλης Μπάστας, Μοιραία πιεγή ...92

Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Ο Ιππίας στο Μαραθώνα ...93

Παναγιώτης Γ. Παπαδέλης, Απόψε ...94

Μάγιας Μποντζόρλου, Δε φτάνει ο χρόνος ...94

Έλενα Ψαράλιδου, Νوستαλγία ...95

Κερασία Χρ. Γερογιάννη, Ίκαρος ...96

Νίκος Λαρυγγάκης, Στον φίλο ηθοποιό Νίκα Σκυλοδήμα ...97

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

Ευαγγελία Δαμουλή, Τατιάνα Γερίτση - Μιλλιέξ ...98

ΕΠΙΤΕΛΙΑΚΑ

Μανώλης Γκαγκάκης, Μνήμη Μαρτιμπού ...104

Τάκης Παντελόπουλος, Ζακ-Υβ - Κοιστώ, ο αρχικαπετάνιος εξερευνητής - 100 χρόνια από τη γέννησή του ...107

ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Γιώργος Θωμάς, *Παλιές μορφές επικοινωνίας στη Μαγνησία – Φрукτωρίες και πεζοπόροι ...*111
Βασιλεία Γιασιράνη - Κυρίτση, *Βελεστίνο - Σιδηροδρομικός Σταθμός (Πρώτες δεκαετίες του 20ου αι) ...*114

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημήτρης Μπενέκος, *Τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς στη Μαγνησία και οι μεταφυσικές αντιλήψεις του λαού μας ...*123
Θεόδωρος Κουτσουβαγγέλης, *Πέντε Μηλίτσες ...*127
π. Κων/νος Ν. Καλλιανός, *Ένα σκοπελίτικο προικοσύμφωνο του 1796 ...*138
Ελένη Παπαλοπούλου, *Ου κούτσουκόκουτας ...*141

ΜΝΗΜΕΣ

- Γιάννης Κονταξής, *Αναμνήσεις από το φαρμακείο του Λεωνίδα Νησιώτη στη Νέα Ιωνία ...*143

ΔΟΚΙΜΙΑ

- Κων/νος Βραχνιάς, *Η παγκόσμια εμβέλεια της γλώσσας μας ...*148
Δέσποινα Τσούκα, *Το Μαγνάδι της μνήμης ...*151
Γιώργος Διάπτης, *Η απαξίωση της Τέχνης ...*154

ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

- Δήμητρα Ρυμενίδη, *Το σχολείο που θέλουμε... ...*156

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

- Κ. Χ. Καραγκούνης, *Η ψαλτική τέχνη στη Μαγνησία και τη Μητρόπολη Δημητριάδος ...*158

ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

- Νίκος Λυχναρόπουλος, *Θεραπείες μέσω Τεχνών στα Σχολεία. Έρευνα και Πράξη ...*165

ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- Δημήτρης Αποστόλου, *ΕΚΠΟΛιτιστικά και Κοινωνικά ...*168

ΜΟΥΣΕΙΑ

- Γιάννης Μουγογιάννης, *Η Οικογένεια Μπενάκη και το ομώνυμο Μουσείο ...*173

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

- Γεράσιμος Τσιμπλούλης, *Αγγελική Κούρκουλου. Εκ βαθέων... ...*181
Γιώργος Καφενταράκης, *Εικαστικές καταγραφές ...*186

ΒΙΒΛΙΟ

- Κ. Λ., *Βιβλίο/παρουσιάες ...*194

ΣΧΟΛΙΑ

- Μαγνησιακοί αντίλαλοι ...214

Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία και τη Μητρόπολη Δημητριάδος

του Κ.Χ. Καραγκούνη*

Η Μαγνησία έχει να καυχιέται για πολλές ευλογίες του Θεού, όπως, άλλωστε, και κάθε γωνιά της γης. Στον εκκλησιαστικό χώρο, ο Βόλος και το Πήλιο κι οι γύρω περιοχές γέννησαν ή φιλοξένησαν πολλές προσωπικότητες, που προήγαγαν και πρόβαλαν τον τόπο. Ανάμεσα σ' όλα τ' άλλα, περίφημα ή λιγότερο γνωστά, διόλου ευκαταφρόνητη θέση κατέχει η Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας, στην οποία είναι αφιερωμένο το παρόν τεύχος του «Εν Βόλω», το οποίο είχα την τιμή να επιμεληθώ και έχω την ευτυχία να σας παρουσιάσω απόψε. Η Ψαλτική είναι μια τέχνη ειδική κι ίσως όχι τόσο διαδεδομένη, σίγουρα δε ελάχιστα προβεβλημένη και υποστηριγμένη, η οποία, πάντως, αδόρυβα και ήσυχα διαγράφει τη δική της πορεία, παράλληλη με την πορεία του τόπου μας.

Η Ψαλτική Παράδοση, η κυρίως γνωστή ως Βυζαντινή Μουσική, αλλά ορθότερα χαρακτηριζόμενη ως Εκκλησιαστική Ψαλτική Τέχνη, πλούσια και μοναδική, είναι καρπός του Αγίου Πνεύματος, σμίλευμα της Ορθόδοξης Πατερικής Παράδοσης και διακόνημα επί είκοσι ολόκληρους αιώνες των ιερών φορέων της Τέχνης αυτής, Πατριαρχών, Αρχιερέων, Ιερέων, Διακόνων, Μαϊστόρων, Πρωτοψαλτών και Λαμπαδαρίων, Δομεστικών και Βαστακτών (Ισσοκρατών), Ανάγνωστών και Καναρχών, δια στόματος των οποίων αναπέμπονται οι ευχές των

πιστών της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον Τριαδικό Θεό της Αγάπης.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία καυχάται για δύο πράγματα: Για το Σταυρό του Κυρίου και για την ιερή Παράδοση των Πατέρων της. «Οι τα πάντα καλώς διαταξάμενοι άγιοι Πατέρες» πολύ νωρίς έδειξαν ζωηρότατο ενδιαφέρον για την διαμόρφωση της λατρευτικής πράξης της Εκκλησίας, η οποία, συνάξουσα "εις το αυτό" τους πιστούς, αποβαίνει τύπος επί γης της Κοινωνίας των Προσώπων της Αγίας Τριάδος. Οι Πατέρες, λοιπόν, έσπευσαν να στολίσουν και να εξοπλίσουν την Ορθόδοξη Λατρεία με τη μεγάλη δωρεά του Θεού προς τον άνθρωπο, την ιερή μουσική. Σε κάθε περίπτωση, μάλιστα, έδεσαν το ζήτημα σε αγιοπνευματική βάση. Δε θα σας διαβάσω εδώ τη γνωστή ρήση του Μ. Βασιλείου για το πώς το Άγιο Πνεύμα εισήγαγε την μουσική στην Εκκλησία, θα σας παραπέμψω όμως στην καρδιακή άποψη του Πρωτοψάλτου Ανδρέα Σιώκου, στο CD του «Εν Βόλω».

Εφ' όσον η Ψαλτική Τέχνη υπηρετείται συνετά από τους Ιεροψάλτες, καλλιεργεί την υπακοή, την υποταγή, την ταπείνωση και γεννά την αγάπη. Ως διακόνημα μέσα στη δεία λατρεία απαιτεί σοβαρές δυσίες εκ μέρους των «διακόνων» της. Οι Ψάλτες δεν έχουν την άνεση του πρωϊνού ύπνου ή της ανάπαυσης σε ένα στασίδι κατά τη διάρκεια των Ακολουθιών, όπως όλο το εκκλησίασμα. Δε μπορούν να αφιε-

* Ο Κ. Χ. Καραγκούνης είναι Δρ Βυζαντινής Μουσικολογίας - Θεολόγος, υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων της Δ/σης Δευτεροβάθμιας Εκπ/σης Μαγνησίας.

Το παρόν κείμενό του είναι εκτενές απόσπασμα από την παρουσίαση που έκανε ο ίδιος στο κινηματοθέατρο «Αχιλλείο» του Βόλου (28 Δεκεμβρίου 2009), του ομόλογου με το παρόν αφιερώματός του στο διπλό τεύχος 34 - 35 του περιοδικού «Εν Βόλω». Την εκδήλωση οργάνωσε το Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου.

ρώσουν στην οικογένειά τους τα Σαββατόβραδα, όταν οι περισσότεροι ψυχαγωγούνται ή διασκεδάζουν. Ξοδεύουν για την εκμάθηση της τέχνης, για την αγορά των μουσικών βιβλίων, για το κέρασμα, πολλές φορές, των βοηθών τους ή το φιλοδώρημα των μικρών Κανοναρχών του αναλογίου. Όλα τούτα δεν εξυπακούονται, αν η Ψαλτική δεν ιδωθεί ως διακονία και ως καρπός βαθείας και ειλικρινούς αγάπης προς πάντας, προς το Θεό, την Εκκλησία, τον πλησίον και προς την τέχνη, την παράδοση και το έθνος.

Ποια, όμως, είναι η κατάσταση της Ψαλτικής Τέχνης στην εποχή μας;

Αν κανείς παρακολουθήσει τη σημερινή λατρευτική πράξη στους ελληνικούς ναούς, εύκολα θα διαπιστώσει τον εκφυλισμό της, που σε ένα μεγάλο βαθμό οφείλεται στον εκφυλισμό της φαλλόμενης μουσικής: Στα ιεροψαλτικά Αναλόγια παρατηρείται θλιβερή λειψανδρία –πολλές φορές απουσιάζει και αυτός ο αριστερός Ψάλτης– ο δε μέσος όρος ηλικίας είναι απογοητευτικά υψηλός. Η απουσία Χορού Ψαλτών, ακόμη και από τους μεγαλύτερους και πλέον κεντρικούς ναούς των αστικών κέντρων, διαμορφώνει –ως μη όφειλε– την Ψαλτική Τέχνη σε μονοφωνικό άσμα. Ο ένας και κατάμονος Ψάλτης (στην καλλίτερη των περιπτώσεων με συνοδεία ενός - δύο Ισοκρατών) αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις και προδιαγραφές των βυζαντινών μελών και καταφεύγει σε αυτασχεδιασμούς και νεοφανείς κενότητες, με τραγικές συνέπειες: Από το εκκλησιαστικό μέλος χάνεται ο ρυθμός. Οι ερμηνείες εκπίπτουν σε βραδείες και δυσκίνητες εκτελέσεις, που ταλαιπωρούν το εκκλησίασμα. Η βραδύτητα των μελών παρατείνει αλόγιστα τη διάρκεια των Ακολουθιών. Το χειρότερο, καταργούνται και χάνονται τα παλαιά κλασσικά μέλη και εισάγονται ανατολικοφερτοί αμανέδες, ελευθεριάζουσες φόρμες δημοτικών τραγουδιών ή δυτικότροπες καντάδες. Επομέ-

ως, την απουσία του βυζαντινού μέλους, αναπληρώνουν άμετροι λαρυγγισμοί και προκλητικές φωνητικές επιδείξεις.

Και, ενώ σήμερα έχει εγερθεί πολύς και έντονος προβληματισμός σχετικά με τις δυσκολίες και την επάρκεια του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας, κυρίως στους νέους, με θλίψη διαπιστώνει κανείς, ότι όχι μόνον δεν εκσυγχρονίζονται τα μέσα και οι δράσεις ασκήσεως του κατηχητικού έργου, αλλά και τα παραδοσιακώς προσοδοφόρα μέσα, όπως η Ψαλτική Τέχνη, δεν αξιοποιούνται ή μάλλον αμελούνται και αγνοούνται παντελώς. Κι όμως, η συμμετοχή στο Ψαλτήρι είναι μετοχή στα λατρευτικά δρώμενα, ικανή να φέρει πολύ καρπό κατήχησης στα παιδιά και τους νέους. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο, ότι οι πρωτοχριστιανικές αιρέσεις αντιλήφθηκαν πρώτες την τεράστια ελκτική δύναμη της μουσικής και πρώτες τη μεταχειρίστηκαν στη λατρεία τους ως βασικό προσηλυτιστικό μέσο.

Αν σήμερα λαμβάνονταν θαρραλέες αποφάσεις - μέτρα για την κάθαρση της Εκκλησιαστικής μας Μουσικής, θα έπρεπε να προκύψουν από σοβαρότατη επιστημονική και βιοματική μελέτη της Πατερικής λατρευτικής παράδοσης, που είναι η μόνη δοκιμασμένη λύση, η βασιλική μέση οδός. Τις τελευταίες, όμως, δεκαετίες η εκκλησιαστική ηγεσία αδυνατεί ή αδιαφορεί να εναρμονίσει τις σύγχρονες ανάγκες των νέων με την Πατερική λατρευτική παράδοση, γιατί αυτή πρώτη την εγκατέλειψε, προσδίδοντάς της την αμαύρωση της πεπαλαιωμένης, παρωχημένης και άχρηστης. Όστε, πλέον, κατά τον π. Γεώργιο Μεταλλινό, ακολουθούνται τακτικές, που θυμίζουν «διπλωματικές» επινοήσεις, οι οποίες αντί να διασώσουν τον «κόσμο» στην Εκκλησία, ενσωματώνουν την Εκκλησία στον «κόσμο».

Και ενώ κάπως έτσι έχουν τα πράγματα, το Κέντρο Ιστορίας και Τεκμη-

ρίωσης του Δήμου Βόλου αποφασίζει να αφιερώσει ένα τεύχος του έγκριτου περιοδικού του «Εν Βόλω» στην Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας. Όταν μου απευδύνθηκε η τόσο τιμητική πρόταση, με γέμισε χαρά, γιατί η προσωπική μου ενασχόληση με το αντικείμενο έχει ξεκινήσει συστηματικά εδώ και μια δεκαπενταετία.

Τρεις είναι οι κύριες αφορμές, που με παρότρυναν να ασχοληθώ συστηματικά με την εξακρίβωση και καταγραφή της Μαγνησιώτικης Ψαλτικής Τέχνης:

α) Η έρευνα για την εκπόνηση της διδακτορικής μου διατριβής στον τομέα της Βυζαντινής Μουσικολογίας, η οποία, συντοίς άλλους, έφερε στο φως πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών μουσικών πηγών της Μαγνησίας και μέσω αυτών ανέδειξε μεγάλο αριθμό ντόπιων μουσικών, μουσικοδιδασκάλων, μελουργών ή κωδικογράφων, οι οποίοι έγιναν ευρέως γνωστοί με την ανδολόγηση των έργων τους στη χειρόγραφη παράδοση.

β) Η αγαθή συγκυρία να καταλήξει στα χέρια μου ένα πολύτιμο μουσικό χειρόγραφο του ανωβυλιώτη μουσικοδιδασκάλου Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλου, γεμάτο με πρωτότυπες, αξιολογότερες προσωπικές του μελοποιήσεις. Το βιβλίο αυτό, που βιβλιοδέτησε ο μακαριστός εκδότης Σωτήριος Σχοινάς, μαθητής του Κοντόπουλου, αγόρασα μαζί με άλλα παλαιά μουσικά βιβλία από τον επίσης μακαριστό Πρωτοψάλτη Ι. Ν. Αγ. Αποστ. Πέτρου και Παύλου Ν. Ιωνίας Βόλου Χρήστο Τακούδη.

γ) Η πραγματοποίηση επί πολλά χρόνια σειράς ραδιοφωνικών εκπομπών με συνεντεύξεις βολιωτών Ιεροψαλτών στους τοπικούς σταθμούς ANTENNA4 και ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Από τις συνεντεύξεις αυτές προέκυψε πλήθος στοιχείων για τους παλαιούς Ψάλτες ή μουσικοδιδασκάλους της περιοχής και το έργο τους. Η διερεύνηση κάθε τέτοιου στοιχείου οδήγησε σε πολλά άλλα, που ακόμη εξακολουθούν να έρχονται στο φως, κα-

θώς η έρευνα δεν έχει ολοκληρωθεί.

Το παρόν τεύχος του «Εν Βόλω», έγινε τέταρτη αφορμή να εντείνω τη σχετική έρευνα και ελπίζω να βοηθήσει στο να ανοίξουν κι άλλα ακόμη αρχεία, να αναδυθούν νέες μνήμες και να συγκεντρωθούν όλα –ει δυνατόν– τα στοιχεία, που στο μέλλον θα απαρτίσουν μία πλήρη μελέτη γι' αυτήν την πολύ πλούσια κληρονομιά μας.

Σε μια παρουσίαση βιβλίου/περιοδικού είδισται να γίνεται αναφορά στα περιεχόμενά του και να σχολιάζεται η κάθε ενότητα. Θα διατρέξουμε πολύ σύντομα αυτήν την παρουσίαση.

Μετά τον Πρόλογο του επιμελητού η ύλη αναπτύσσεται σε τρεις μεγάλες ενότητες: Στην πρώτη παρέχονται γενικές πληροφορίες για την Ψαλτική Τέχνη. Στην εισαγωγή προσδιορίζεται ο ρόλος της στην ορθόδοξη λατρεία, σύμφωνα με γνώμες των πατέρων της Εκκλησίας και περιγράφεται η κατάσταση της εκκλησιαστικής μουσικής στις μέρες μας. Ακολούθως, γίνεται λόγος για την επιστήμη της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης στην Ελλάδα και για τους τρεις μεγάλους μουσικολόγους του εικοστού αιώνα, τον Κωνσταντίνο Ψάχο, τον Σίμωνα Καραά και τον Γρηγόριο Σταάδη. Αιτιολογείται η αναγκαιότητα καταγραφής της Ψαλτικής παράδοσης της Μαγνησίας, ενώ περιγράφονται σύντομα οι πηγές έρευνας και μελέτης αυτής της τέχνης στον τόπο μας. Ακόμη, γίνεται αναφορά στις επιδράσεις της κωνσταντινιολογίας, της αγιορείτικης και της σερβοναϊκής παράδοσης στη Μαγνησία και ορίζονται οι περίοδοι άνθησης της Τέχνης εδώ.

Στη δεύτερη ενότητα, σκιαγραφείται η πρώτη περίοδος άνθησης της βυζαντινής μουσικής στη Μαγνησία, η οποία καλύπτει το φάσμα από τον ΙΒ΄ ως τον ΙΘ΄ αιώνα. Παρουσιάζονται οι μαγνησιώτικες συλλογές μουσικών χειρογράφων, οι αυτόγραφοι μουσικοί κώδικες Μαγνήτων μουσικο-

διδασκάλων και κωδικογράφων στις εκτός Μαγνησίας βιβλιοθήκες, ενώ μέσω της παράθεσης των προσώπων που τις δρουν σ' αυτές φωτίζονται οι τοπικές Ψαλτικές παραδόσεις της Ζαγοράς, της Σκοπέλου, της Σκιάδου, και η πλειάδα των πηλιορείτων μουσικών στο Άγιον Όρος. Στη σχετική συνάφεια προσφέρεται και ένα ιστορικό σχεδιάσμα γύρω από την Ψαλτική Τέχνη στη Σκόπελο από τον ΙΗ΄ ως τις αρχές του Κ΄ αιώνα, το οποίο υπογράφει ο γνωστός λόγιος και πολυγραφότατος ιερέυς της Σκοπέλου π. Κων. Καλλιανός.

Τέλος, στην τρίτη ενότητα καταγράφονται –σε χρονική σειρά με βάση το χρόνο γέννησής τους– όλα τα πρόσωπα (Πρωτοψάλτες, Λαμπαδάριοι, Μουσικοδιδάσκαλοι) που διαμόρφωσαν την Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας κατά τον Κ΄ αιώνα. Η παράθεση αυτή σταματά στο τελείως συμβατικό όριο του έτους 1940, λόγω της αυτονόητης έλλειψης περισσότερου χώρου στο περιοδικό. Επιπλέον, επελέγη αλφαβητική παρουσίαση όσων Ιεροψαλτών δεν κατέστη εφικτός ο ακριβής προσδιορισμός του χρόνου γέννησης. Εδώ πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι η έκταση των βιογραφικών, που παρατίθενται για κάθε πρόσωπο, σε καμία περίπτωση δεν είναι αξιολογική, ούτε συγκριτική της καλλιτεχνικής προσφοράς του, θεωρήσαμε, όμως, ευκαιρία να παραθέσουμε όλες τις πληροφορίες που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε, ώστε να είναι προσβάσιμες στον ερευνητή του μέλλοντος.

Σε μια ξεχωριστή ενότητα, στο τέλος του αφιερώματος, παρατίθενται τα περιεχόμενα των δύο δίσκων ακτίνας (CD), που συνοδεύουν αυτό το «Εν Βόλω», με εκτενή σχόλια για το σπανιότατο και πολυτιμότερο αρχειακό υλικό που περιλαμβάνεται, αλλά και για τις νεώτερες ηχογραφήσεις από τρεις βυζαντινές χορωδίες του Βόλου: α) του Συνδέσμου Ιεροψαλτών Βόλου με χοράρχη τον φιλόλογο - καθηγητή Βυζαντινής Μουσικής και

Λαμπαδάριο του Ναού της Αναλήψεως κ. Δημήτριο Κατακλή, β) του σωματείου «Οι Δώδεκα Απόστολοι» με διευθυντή τον Άρχοντα Μουσικοδιδάσκαλο της Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και Πρωτοψάλτη κ. Κυριαζή Νικολέρη και γ) του Συλλόγου «Ε.Δ.Ρ.Α. Μ.Ε. - Παναγιώτης Αχειλάς» υπό τη διεύθυνση και διδασκαλία του γράφοντος.

Ποια είναι, όμως, τα ωφέλη από την έρευνα για τη συγκέντρωση και παρουσίαση όλου αυτού του υλικού;

Εδώ και μισόν αιώνα ο Βόλος είναι γνωστός στο πανελλήνιο, κι όχι μόνο, για τη μεγάλη προσωπικότητα που ανέδειξε στον τομέα της Εκκλησιαστικής Ψαλτικής Τέχνης, το Μανώλη Χατζημάρκο. Ο μεγάλος δάσκαλος που συνδύαζε εμπειρία βαθιάς παράδοσης με εκπληκτική φωνή τεράστιας έκτασης και απίστευτης διαύγειας και ακόμη ήταν προικισμένος με ερμηνευτική δεινότητα, πλούσια θεωρητική κατάρτιση, μελοποιητική ικανότητα και χοραρχική μαεστρία, πολύ νωρίς διακρίθηκε ανάμεσα στους συμπολίτες του Ιεροψάλτες και μουσικοδιδασκάλους. Δίδαξε πολυάριθμους μαθητές και συνέβαλε καθοριστικά στην επάνδρωση των ναών με δόκιμους Ψάλτες, πολλοί από τους οποίους αναδείχθηκαν και σε καθηγητές Βυζαντινής Μουσικής. Επί μισόν αιώνα, λοιπόν, ο Χατζημάρκος κυριάρχησε καταλυτικά στο Βόλο και δημιούργησε «Σχολή», που η φήμη της απλώθηκε και σ' όλες σχεδόν τις ορδόδοξες εκκλησιαστικές κοινότητες. Οι κινούμενοι στο χώρο της Εκκλησιαστικής Μουσικής, ακόμη και σήμερα, λένε «Βόλος» και σκέφτονται «Χατζημάρκος». Το φαινόμενο αυτό, απόλυτα δικαιολογημένο, είχε ένα αρνητικό αποτέλεσμα: να αποσιωπάται –νομίζω, όχι εσκεμμένα– και σταδιακά να ξεχαστεί όλη η προγενέστερη του Μανώλη Χατζημάρκου Ψαλτική Παράδοση, η οποία –όπως ανακαλύπτεται σήμερα– όχι μόνο δεν είναι ευκαταφρόνη-

τη, αλλά αναδεικνύεται τεράστια, μακρόχρονη, βαθιά αυθεντική και γνήσια, και κυρίως αιτιολογεί και ερμηνεύει το φαινόμενο «Χατζημάρκου».

Μετά από αυτή την παρατήρηση συνοψίζουμε εδώ επιγραμματικά τα ωφέλη από το παρόν αφιέρωμα του «Εν Βόλω»:

- Έγινε μια πρώτη απόπειρα καταγραφής του έμφυχου υλικού που υπηρέτησαν την Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία με αυδαίρετο χρονικό όριο το έτος 1940.

- Επισημάνθηκε ένα σημαντικό μέρος της νεώτερης χειρόγραφης παράδοσης της Βυζαντινής Μουσικής (χειρόγραφα μουσικά τετράδια και κώδικες).

- Συγκεντρώθηκε ένα σημαντικότερο αρχειακό υλικό παλαιών και σπανιότατων ηχογραφήσεων Μαγνήτων Ιεροψαλτών.

- Επισημάνθηκε ένα τεράστιο σε όγκο και καλλιτεχνική αξία μελοποιητικό έργο Μαγνήτων μελουργών, το οποίο θα ζήλευσαν, κυριολεκτικά και οι παλαιοί πατριαρχικοί ψάλτες (δυστυχώς, ανέκδοτο).

- Συγκεντρώθηκε σημαντικό αρχειακό υλικό σχετικών φωτογραφιών.

- Καταγράφηκε πλήθος προφορικών μαρτυριών για πολλούς Μάγνητες Ψάλτες.

- Διαπιστώθηκε η στενή επαφή της Ψαλτικής Παραδόσεως της Μαγνησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το Άγιον Όρος.

- Ανακαλύφθηκε η ύπαρξη τριών επισήμων Σχολών Βυζαντινής Μουσικής της Μητροπόλεως Δημητριάδος (η πρώτη ήδη στα 1923) πριν από τη σημερινή, που ιδρύθηκε από τον Μανώλη Χατζημάρκο στα 1948.

- Ενεργοποιήθηκε ένας διόλου ευκαταφρόνητος αριθμός προσώπων, τα οποία προδουμοποιήθηκαν να συγκεντρώσουν και να μου καταθέσουν σχετικές πληροφορίες και υλικό για συγγενείς, φίλους ή γνωστούς τους Ιεροψάλτες.

- Παράλληλα, η κυκλοφορία και προσφορά των δύο δίσκων με ύμνους από παλαιό αρχειακό υλικό και άλλο σε πρόσφα-

τες εκτελέσεις από δόκιμους Χορούς Ψαλτών της πόλης μας, εκτός του ότι εμπλουτίζει τη δισκοθήκη των αναγνωστών του περιοδικού με σπάνιες και ανέκδοτες ως τώρα εκτελέσεις, «ανασταίνει» φωνές και μελοποιητικά έργα ως μνημόσυνο των λησμονημένων διακόνων της τέχνης, που αγάπησαν και υπηρέτησαν ανιδιοτελώς, αναμένοντας «τον μισθόν αυτών εν ουρανοίς», όπως, άλλωστε, και όλοι οι υπόλοιποι συνεχιστές του έργου τους.

Έγραφα παραπάνω ότι σε μια παρουσίαση βιβλίου/περιοδικού είδισται να γίνεται αναφορά στα περιεχόμενά του και να σχολιάζεται η κάθε ενότητα. Ας μου επιτραπεί, όμως, στο σημείο αυτό να σας μειώσω, τί δεν μπόρεσε να χωρέσει σ' αυτό το τεύχος του «Εν Βόλω». Κάτι τέτοιο το θεωρούμε απαραίτητο, όχι αφαλώς για να μειώσουμε το, κάθε άλλο παρά ελλειπές, αφιέρωμα, αλλά για να δείξουμε τη μέγιστη πρόοδο της Εκκλησιαστικής Μουσικής κατά το 6' μισό του Κ' αιώνα στην περιοχή μας, να φανεί το μέγεθος της τέχνης και το βάθος της επιστήμης της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης σε όλες του τις διαστάσεις (ιστορικές, πολιτισμικές, ανθρωπολογικές κ. ά.), αλλά και να γίνει αντιληπτό, πόσο πίσω βρίσκονται ακόμη τα πράγματα στον τομέα αυτό, μια που ακόμη και οι ενασχολούμενοι με τη Βυζαντινή Μουσική δεν είναι ενήμεροι για τις εξελίξεις και τα πορίσματα της σχετικής επιστημονικής έρευνας των τελευταίων δεκαετιών.

- Πρώτα πρώτα, θα πρέπει να συμπληρωθεί η καταγραφή των Ιεροψαλτών ως σήμερα, με παρουσίαση όλων των εκπροσώπων της τέχνης.

- Στη συνέχεια, θα πρέπει να ταξινομηθούν όλοι οι Ιεροψάλτες κατά τοπικές ψαλτικές παραδόσεις, π.χ. του Βόλου, του Βελεστίου, του Αλμυρού, της Αγιάς, της Ζαγοράς, της Σκιάδου, της Σκοπέλου κ.λπ.

- Σημαντικό, ακόμη, είναι να χαρτο-

γραφηθούν όλοι οι ναοί της Μαγνησίας και να καταγραφεί, σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο βάθος χρόνου, η διαδοχή Ψαλτών σ' αυτούς, χωρίς να εξαιρεθούν από την καταγραφή αυτή οι εμπειρικοί μουσικοί και οι απλοί βοηθοί (αναγνώστες, κανονάρχιοι, ισοκράτες) των κανονικών Ψαλτών.

- Εκτενής λόγος οφείλεται στο Σύνδεσμο Ιεροσαλτών Βόλου «Ιωάννης ο Κουκουζέλης», ενός από τους παλαιότερους και ιστορικότερους μουσικούς συλλόγους στην Ελλάδα. Ιστορικά στοιχεία για την ίδρυσή του, τις συνελεύσεις, τα Δ.Σ. και τα μέλη του, τη Χορωδία και τους Χοράρχες του, τις εκδηλώσεις, φεστιβάλ, συνέδρια, που πραγματοποίησε εντός κι εκτός Μαγνησίας (και εκτός Ελλάδας), τις μουσικές εκδόσεις και κυκλοφορίες, τη συμβολή του στην ίδρυση της Ομοσπονδίας Συνδέσμων Ιεροσαλτών Ελλάδος (ΟΜ.Σ.Ι.Ε.).

- Με την ευκαιρία αυτή θα πρέπει να τεθούν και ποικίλα συνδικαλιστικά θέματα, που απασχολούν χρονίως της ιεροσαλτικής τάξη.

- Από τη χορεία των Ψαλτών δεν θα πρέπει να αποκλειστούν οι μουσικοί κληρικοί της Μητροπόλεως Δημητριάδος.

- Η μοναστική Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας είναι εξίσου σημαντική και της οφείλεται ειδική παρουσίαση.

- Αναφορά πρέπει και στις γυναίκες ψάλτριες, που 'ναι αρκετές και ικανότατες.

- Ένα μεγάλο κεφάλαιο είναι και οι Σχολές Βυζαντινής Μουσικής της Μαγνησίας, οι επίσημες της Μητροπόλεως Δημητριάδος επί μητροπολιτών Γερμανού και Ιωακείμ, η τελευταία και μεγάλη Σχολή Χατζημάρκου (η πορεία και εξέλιξη της τελευταίας ως τις μέρες μας, οι διευθυντές και καθηγητές της, οι μαθητές που αποφοίτησαν από αυτή, τα παραρτήματά της στον Αλμυρό, την Αγιά, τη Ζαγορά και αλλού), οι Σχολές Ψαλτικής στις Σποράδες, αλλά και η διδασκαλία της Ψαλι-

κής στα Ωδεία και τις Σχολές Μουσικής της περιοχής.

- Το μάθημα της Βυζαντινής Μουσικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση προσφέρεται εδώ και πολλά χρόνια σε δυο αξιόλογα σχολεία της Μαγνησίας, το Εκκλησιαστικό Λύκειο και το Μουσικό Σχολείο Βόλου, στα οποία πρέπει να αφιερωθεί ικανός χώρος με αναφορές στα προγράμματα σπουδών, τους καθηγητές, τα μουσικά σύνολα, τις εκδηλώσεις και τις λοιπές καλλιτεχνικές δραστηριότητές τους.

- Εξάλλου, ο Βόλος είναι, ίσως, η μοναδική επαρχιακή πόλη της Ελλάδος, που έχει να καυχείται για την παρουσία επτά εν ενεργεία Χορών Ψαλτών: του Συνδέσμου Ιεροσαλτών, των σωμάτων «Βυζαντινή Χορωδία Βόλου», «Δώδεκα Απόστολοι» και «Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. Παναγιώτης Αχειλάς», των κληρικών της Μητροπόλεως Δημητριάδος, του Μουσικού Σχολείου Βόλου και της Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών Πηλίου. Η αναφορά στα παραπάνω δεν είναι απλώς αυτονόητη.

- Επιπλέον, η επιστημονική έρευνα για την Ψαλτική Τέχνη έχει αναδείξει στη Μαγνησία έναν Αγαμέμνονα Μουρτζόπουλο, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν εκπονηθεί ένα μεταπτυχιακό, δύο σχετικές διδακτορικές διατριβές και ετοιμάζεται μία ακόμη. Καθόλου αμελητέα δεν είναι και η διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας από τον Μανώλη Χατζημάρκο. Στο Βόλο έχουν πραγματοποιηθεί και κάποιες επιστημονικές ημερίδες και συνέδρια με άμεσο ή έμμεσο αντικείμενο την Εκκλησιαστική Μουσική.

- Η δημόσια και η Ελεύθερη Ραδιοφωνία λειτούργησαν εξαιρετικά ως μέσα προβολής, διάδοσης και καταγραφής της Βυζαντινής Μουσικής. Κυρίαρχα ραδιόφωνα στον τομέα αυτό είναι, φυσικά, η «Ορδόδοξη μαρτυρία» της Μητροπόλεως Δημητριάδος και η «Μοναχική Διακονία» της Μονής Ταξιαρχών Πηλίου.

Άλλα γενικότερα θέματα, που αξίζει να διερευνηθούν και να παρουσιαστούν σε ένα μελλοντικό τεύχος του «Εν Βόλω», είναι:

- Οι δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές μουσικών εκδόσεων και λειτουργικών βιβλίων στη Μαγνησία.
- Οι ιδιωτικές εκδοτικές προσπάθειες μουσικών βιβλίων, μελετών ή θεωρητικών συγγραμάτων στο Βόλο.
- Οι κυκλοφορίες δίσκων, κασετών ή ταινιών για την Ψαλτική Τέχνη από Ιεροψάλτες της περιοχής.
- Η εκδεδωμένη και ανέκδοτη μελοποιητική παράδοση των μελουργών της Μαγνησίας κατά τους τρεις - τέσσαρες τελευταίους αιώνες.
- Τέλος, πολύ χαριτωμένα είναι και τα ιεροψαλτικά ανέκδοτα, που κυκλοφορούν από στόμα σε στόμα και καταγράφουν αστείες καταστάσεις και γεγονότα από την ιεροψαλτική και λατρευτική πράξη και αξίζει να καταγραφούν.

Όλα τα παραπάνω δε συμπεριλήφθηκαν στο παρόν «Εν Βόλω», όχι γιατί δεν υπήρχε η διάθεση εκ μέρους της συντακτικής επιτροπής, ούτε επειδή δεν ήταν συγκεντρωμένο το σχετικό υλικό, ήταν, όμως, πρόβλημα χώρου του περιοδικού και, παράλληλα, ζήτημα δικών μας προτεραιοτήτων, εφόσον έπρεπε να αποφασίσουμε, τί ήταν περισσότερο απαραίτητο στην παρούσα φάση να καταγραφεί και δημοσιευθεί.

Τί άλλο χρειάζεται τώρα; Ένα δεύτερο τεύχος του «Εν Βόλω», στο οποίο θα συμπεριληφθούν όλα τα παραπάνω. Είναι, όμως, σοβαρό έργο, τελείως απαραίτητο για την καταγραφή και προβολή της ντόπιας ψαλτικής παράδοσης και η κυκλοφορία

μιας σειράς δίσκων ακτίνας, αφιερωμένων στους μελουργούς της Μαγνησίας. Είναι, νομίζουμε, εφικτό και όχι τόσο δαπανηρό έργο, η παράδοση στο κοινό του Βόλου ενός άλμπουμ ανά εξάμηνο –ή έστω ανά έτος– με τη ζωή, τη δράση και τα μελουργήματα καθενός από τους μεγαλύτερους διδασκάλους της Ψαλτικής Τέχνης στη Μαγνησία, ώστε σταδιακά να ολοκληρωθεί μια πλήρης σειρά, η οποία θα αποτελέσει παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές Μαγνησιωτών Ιεροψαλτών και όχι μόνο. Τέλος, ευχής έργο θα ήταν να αξιωθεί η Μαγνησία να δει δημοσιευμένες τις μουσικές συλλογές των εν λόγω διδασκάλων, η έκδοση των οποίων, αν συντελεστεί, θα προκαλέσει αίσθηση σε όλον τον ελληνόφωνο ορθόδοξο ιεροψαλτικό κόσμο...

Εύχομαι σε όλους μας, η καρδιά μας να είναι πάντοτε γεμάτη από την ηρεμία του Σπηλαίου, τη ζεστασιά της Φάτνης, την ελαφρότητα του Άχυρου, την απεριέργεια του Αλόγου, την υπομονή του Όνου, την υπακοή του Βοός, την αθωότητα του Αμνού, την απλότητα των Ποιμένων, τη σοφία των Μάγων, την πίστη του Ιωσήφ, την αγνότητα της Θεοτόκου, την αγάπη του ενανθρωπήσαντος Λόγου του Θεού, ώστε να βλέπουμε ό ένας τον άλλο κατά πρόσωπο και το πρόσωπό μας να λάμπει διαρκώς σαν το Άστρο της Βηθλεέμ. ο δε λόγος μας να είναι κατά το ευαγγελικό: «ήτω ημών το ναι, ναι και το ου, ου». Όσο για τους αγαπητούς συναδέλφους Ιεροψάλτες, σ' αυτούς εύχομαι η πρόοδός τους στην Ψαλτική να ομοιάσει την τέχνη των δοξολογούντων Αγγέλων, των ψαλλόντων αιωνίως το «Δόξα εν υψίστοις Θεώ». Σας ασπάζομαι εν Χριστώ όλους και σας ευχαριστώ από καρδιάς.

